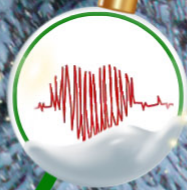
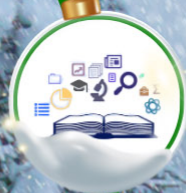

Наукові перспективи
Видавнича група

MERRY
CHRISTMAS
AND HAPPY NEW YEAR

Перспективи та інновації науки

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

СЕРІЯ "МЕДИЦИНА"

№12(58) 2025

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Видавнича група «Наукові перспективи»

Луганський державний медичний університет

Громадська наукова організація «Система здорового довголіття в мегаполісі»

Християнська академія педагогічних наук України

Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання

*за сприяння КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва",
Центру дієтології Наталії Калиновської*

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

№ 12(58) 2025

Київ – 2025

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Luhansk State Medical University

Public scientific organization "System of healthy longevity in the metropolis"

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

**All-Ukrainian Association of Teachers and Psychologists of Spiritual and Moral
Education**

*with the assistance of the KNP "Clinical Hospital No. 15 of the Podilsky District of Kyiv",
Nutrition Center of Natalia Kalinovska*

"Prospects and innovations of science"

(Series" Pedagogy ", Series" Psychology ", Series" Medicine ")

№ 12(58) 2025

Kyiv – 2025

ISSN 2786-4952 Online

УДК 001.32:1/3](477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-12\(58\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-12(58))

**«Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»):
журнал. 2025. № 12(58) 2025. С. 4442**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021 № 1017
журналу присвоєно категорію "Б" із психології та педагогіки**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.04.2023
№ 491 журналу присвоєно категорію "Б" із медицини: спеціальність 222**

**Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації
«Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 16.12.2025, № 7/12-25)**

*Журнал видається за підтримки КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва",
Центру дієтології Наталії Калиновської.*

Журнал заснований з метою розвитку наукового потенціалу та реалізації кращих традицій науки в Україні, за кордоном. Журнал висвітлює історію, теорію, механізми формування та функціонування, а, також, інноваційні питання розвитку медицини, психології, педагогіки та. Видання розраховано на науковців, викладачів, педагогів-практиків, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, здобувачів вищої освіти, громадсько-політичних діячів. Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar.

Голова редакційної колегії:

**Жукова Ірина
Віталіївна**

кандидат наук з державного управління, доцент, Лауреат премії Президента України для молодих вчених, Лауреат премії Верховної Ради України молодим ученим, директор Видавничої групи «Наукові перспективи», директор громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Головний редактор: Чернуха Надія Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна).

Заступник головного редактора: Торяник Інна Іванівна - доктор медичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії вірусних інфекцій Державної установи «Інститут мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова Національної академії медичних наук України» (Харків, Україна);

Заступник головного редактора: Сіданіч Ірина Леонідівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна);

Заступник головного редактора: Жуковський Василь Миколайович — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови Національного університету "Острозька академія" (Рівне, Україна).

Редакційна колегія:

1. Бабова Ірина Костянтинівна - доктор медичних наук, професор, старший науковий співробітник відділу економічного регулювання природокористування, ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України", лікар ФРМ (фізичної та реабілітаційної медицини) ДУ "Територіальне медичне об'єднання МВС України по Одеській області" (Одеса, Україна)
2. Бабчук Олена Григоріївна — кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
3. Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
4. Балахтар Катерина Сергіївна - здобувач ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053. Психологія, старший викладач кафедри іноземних мов в Національному університеті ім. О. О. Богомольця (Київ, Україна)
5. Бартенєва Ірина Олександрівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
6. Біляковська Ольга Орестівна — доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна)
7. Вадзюк Степан Нестерович - доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, почесний академік Національної академії педагогічних наук України, завідувач кафедри фізіології з основами біоетики та біобезпеки Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського України (Тернопіль, Україна)
8. Вовк Вікторія Миколаївна - кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Державного університету ім. Станіслава Сташіца в Пілі (м. Піла, Польща)
9. Гвожджевський Сильвія — кандидат наук, Державна професійна вища школа ім. Якуба з Парадижу в Гожуві-Великопольському (Польща)
10. Гетманенко Людмила Миколаївна - старша викладачка кафедри природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

ЗМІСТ

СЕРІЯ «Педагогіка»

Bairamova O.V., Medvedieva O.Yu., Chufarlicheva A.Yu. <i>ACADEMIC COMMUNICATION OF MARITIME STUDENTS IN A BILINGUAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT</i>	43
Bhinder N.V. <i>BYOD-TECHNOLOGY AS A CATALYST OF PEER-TO-PEER INTERACTION IN THE ENGLISH LANGUAGE CLASSROOM</i>	58
Fedoriv Ya., Kytaieva S., Pirozhenko I., Fedoriv M. <i>THE ROLE OF TEAMWORK IN TEACHING ENGLISH FOR ACADEMIC COMMUNICATION</i>	72
Hantimurova N.I., Vorona I.I. <i>LINGUISTIC DETERMINANTS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE MEDICAL PROFESSIONALS: INTEGRATION OF LATIN AND ENGLISH</i>	85
Humenna I.R., Melnykova K.M. <i>LINGUISTIC AND ETHICAL TRAINING OF HIGHER MEDICAL EDUCATION STUDENTS: SYNERGY OF PROFESSIONAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCIES</i>	96
Karychkovska S.P., Bechko Ya.V., Movchan L.V., Chuchmii I.I. <i>THE ROLE OF HIGHER EDUCATION IN ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT UNDER GLOBAL CHALLENGES</i>	108
Marushchak I.V., Shapran Yu.P. <i>THE IMPACT OF MICROLAB EXPERIMENTS ON THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES IN ANALYTICAL CHEMISTRY STUDENTS</i>	117
Pirozhenko I., Semiankiv I. <i>SUSTAINING THE FUTURE OF TEACHING: STRATEGIES FOR RESILIENCE AND ADAPTATION TO CONTEMPORARY CRISES</i>	126
Sarnovska N.I. <i>DEVELOPMENT OF SOFT SKILLS IN HIGHER EDUCATION IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING</i>	137

- Шевчук Г.Й.** 1769
УКРАЇНСЬКА ВИЩА ОСВІТА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
- Шемчук В.А.** 1776
ПРОФЕСІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА ЗАПАСУ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
- Щеголєва Т.Л., Мисечко О.В.** 1797
ПЕРЕКЛАД ВІЙСЬКОВИХ СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР: ПРОБЛЕМИ УНІФІКАЦІЇ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЇ
- Яковишина Т.В.** 1809
ПІДТРИМКА ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ЗВ'ЯЗКАМИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
- Яцина С.М., Матвієнко А.І.** 1820
ВИКОРИСТАННЯ LEGO-ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

СЕРІЯ «Медицина»

- Antoniv A.A.** 1832
INTESTINAL DYSBIOSIS AND ROSACEA: A CONTEMPORARY REVIEW OF MICROBIOME-MEDIATED GUT-SKIN INTERACTION MECHANISMS (LITERATURE REVIEW)
- Antoniv A.A., Maksymiv O.O.** 1842
METABOLIC DYSFUNCTION-ASSOCIATED STEATOTIC LIVER DISEASE: MODERN PRINCIPLES OF DIAGNOSIS AND TREATMENT (LITERATURE REVIEW)
- Bob A.O.** 1850
PECULIARITIES OF PSYCHOEMOTIONAL MANIFESTATIONS AND THE ROLE OF ADAPTIVE COPING STRATEGIES IN IMPROVING THE LEVEL OF WELL-BEING IN MENOPAUSAL WOMEN
- Boychuk A.V., Khlibovska O.I., Yakymchuk Yu.B., Yakymchuk O.M.** 1861
PSYCHOEMOTIONAL STATE OF PREGNANT WOMEN WITH PLACENTAL DYSFUNCTION WHO HAVE HAD COVID-19
- Chornenka Zh.A.** 1872
FIVE-YEAR SURVIVAL RATE FOR GASTRIC CANCER: AN INTERNATIONAL COMPARISON BY ECONOMIC GROUPS

УДК [373.3.015.31:7]:36.61

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-12\(58\)-1809-1819](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-12(58)-1809-1819)

Яковишина Тетяна В'ячеславівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти, Рівненський державний гуманітарний університет, <https://orcid.org/0000-0001-9507-3621>

ПІДТРИМКА ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ЗВ'ЯЗКАМИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розкрито проблему підтримки та розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку з порушеними соціальними зв'язками в умовах сучасної початкової школи. Актуальність дослідження зумовлена впливом воєнних дій, вимушених міграцій, соціальної нестабільності, дистанційного навчання та психотравмувальних подій, що суттєво ускладнюють формування емоційної стабільності та соціальної компетентності молодших школярів. Визначена мета та завдання дослідження: охарактеризувати особливості дітей молодшого шкільного віку з порушеними соціальними зв'язками та сформулювати практичні рекомендації вчителям початкових класів щодо відновлення порушених соціальних зв'язків у таких дітей, залучення їх до процесу творчості.

На основі аналізу наукових джерел охарактеризовано основні групи дітей, які мають труднощі у встановленні взаємин: емоційно-вразливі та емоційно-стримані учні, діти з обмеженим досвідом соціальної взаємодії, школярі після психологічної травми, діти з емоційно-поведінковими порушеннями та ті, хто позбавлений належної сімейної підтримки. Визначено типові прояви порушених соціальних зв'язків, серед яких труднощі у дружніх контактах, недовіра до однолітків і дорослих, уникання групових активностей, низька емпатійність та нерозуміння соціальних норм.

Представлено систему ефективних методів педагогічної підтримки, спрямованих на відновлення соціальних зв'язків і залучення дітей до творчої діяльності: створення безпечного та передбачуваного середовища, розвиток емоційної компетентності, використання ігрових і терапевтичних практик, індивідуальне наставництво, формування позитивних моделей взаємодії, співпраця з родинами та підтримка інклюзивної культури класу. Особливу увагу приділено творчості як інструменту розвитку самовираження, емоційної регуляції та соціальної інтеграції.

Зроблено висновок, що цілеспрямована педагогічна підтримка та системне використання творчих методів сприяють формуванню соціальної стійкості дітей із порушеними соціальними зв'язками, забезпечують їхнє емоційне благополуччя й успішне включення в освітній простір початкової школи.

Ключові слова: молодші школярі з порушеними соціальними зв'язками, освітнє середовище початкової школи, педагогічна творчість, підтримка.

Yakovyshyna Tetiana Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy of Primary, Inclusive and Higher Education, Rivne State University of Humanities, <https://orcid.org/0000-0001-9507-3621>

SUPPORTING AND DEVELOPING CREATIVITY IN YOUNGER SCHOOLCHILDREN WITH IMPAIRED SOCIAL SKILLS IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE MODERN PRIMARY SCHOOL

Abstract. The article reveals the problem of supporting and developing creativity in primary school children with impaired social connections in the context of modern primary schools. The relevance of the study is due to the impact of military actions, forced migration, social instability, distance learning, and traumatic events, which significantly complicate the formation of emotional stability and social competence in primary school children. The goal and objectives of the study are defined: to characterize primary school children with impaired social connections and to formulate recommendations for primary school teachers on restoring impaired social connections in such children and involving them in the creative process.

Based on an analysis of scientific sources, the main groups of children who have difficulties in establishing relationships are characterized: emotionally vulnerable and emotionally restrained students, children with limited experience of social interaction, schoolchildren after psychological trauma, children with emotional and behavioral disorders, and those who lack adequate family support. Typical manifestations of impaired social connections are identified, including difficulties in friendly contacts, distrust of peers and adults, avoidance of group activities, low empathy, and misunderstanding of social norms.

The paper presents a system of effective pedagogical support methods aimed at restoring social ties and engaging children in creative activities: creating a safe and predictable environment, developing emotional competence, using play and therapeutic practices, individual mentoring, forming positive models of interaction, cooperating with families, and supporting an inclusive classroom culture. Particular attention is paid to creativity as a tool for the development of self-expression, emotional regulation, and social integration.

It is concluded that targeted pedagogical support and the systematic use of creative methods contribute to the formation of social stability in children with impaired social connections, ensuring their emotional well-being and successful inclusion in the educational space of primary school.

Keywords: younger schoolchildren with impaired social connections, primary school educational environment, pedagogical creativity, support.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми підтримки дітей молодшого шкільного віку з порушеними соціальними зв'язками зумовлена сучасними соціальними, психологічними та освітніми викликами, що істотно позначаються на розвитку молодших школярів. Сьогодні діти зростають в умовах нестабільності, воєнних подій, вимушених переїздів, розриву звичних соціальних контактів, дистанційного навчання та змін у сімейному середовищі. Усе це призводить до підвищеної тривожності, зниження рівня довіри до оточення, труднощів у формуванні взаємин із однолітками та дорослими [3].

Молодший шкільний вік є критичним періодом становлення особистості, коли закладаються основи соціальної компетентності, емоційної стабільності, навичок комунікації та співпраці. Порушення соціальних зв'язків у цей час може суттєво вплинути на подальший навчальний успіх, самооцінку дитини та здатність взаємодіяти з оточенням. Тому важливо своєчасно виявляти дітей, які потребують підтримки, та створювати для них безпечне і сприятливе освітнє середовище.

Актуальність теми також підсилюється недостатністю розроблених практичних рекомендацій для вчителів і фахівців, що працюють із молодшими школярами, а також потребою у науковому вивченні впливу сучасних стресових чинників на соціальний розвиток дітей. Таким чином, питання підтримки й залучення до творчого процесу молодших школярів із порушеними соціальними зв'язками набуває особливої важливості і потребує комплексного підходу з боку науковців та практиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціалізації й підтримки дітей з порушеними соціальними зв'язками стала предметом вивчення багатьох вітчизняних учених, зокрема В. Вишемирського, В. Засенка, А. Капської, Т. Махукової, Ж. Петрочко, О. Польовика, А. Шведова, К. Щербакова. Так, В. Бондар, Т. Євтухова, А. Колупаєва, В. Ляшенко, О. Столяренко, О. Таранченко, А. Шевчук та інші присвячують свої праці дослідженням проблемі залучення дітей з порушеними соціальними зв'язками до творчого процесу в середніх загальноосвітніх закладах освіти, їхній реабілітації та соціалізації до суспільних норм.

Особливе значення для розв'язання проблеми підтримки особистості відіграють праці зарубіжних науковців (Ф. Гіддінгс, Ч. Кулі, Г. Тард, Д. Томпсон, Т. Парсонс, У. Томаса, Дж. Міда).

Мета статті. Теоретичні та практичні константи дають можливість зробити висновок: у відомих теоріях і концепціях немає однозначної відповіді на питання про підтримку й залучення до творчого процесу дітей, які мають порушені соціальні зв'язки. Тому мета нашої публікації – охарактеризувати особливості дітей молодшого шкільного віку з порушеними соціальними зв'язками та сформулювати практичні рекомендації вчителям початкових класів щодо відновлення порушених соціальних зв'язків у таких дітей, залучення їх до процесу творчості. Відповідно до мети ми визначили такі завдання: 1) окрес-

лення актуальності проблеми; 2) характеристика груп дітей із порушеними соціальними зв'язками; 3) опис особливостей їхніх проявів; 4) практичні методи й рекомендації для педагогів.

Виклад основного матеріалу. Передусім визначимо, кого слід відносити до дітей із порушеними соціальними зв'язками. Отож, діти молодшого шкільного віку з порушеними соціальними зв'язками – це школярі приблизно 6-10 років, у яких через різні причини утруднене або неповноцінне формування взаємодії з оточенням. Це може стосуватися як стосунків із однолітками, так і зі значущими дорослими.

Хто вони, діти, які мають порушені соціальні зв'язки, та що характеризує їхній стан?

1. Емоційно-вразливі або емоційно-стримані діти. У них можуть бути труднощі з вираженням емоцій або, навпаки, надмірна емоційна реактивність. Через це їх важче приймають або розуміють однолітки. Емоційно-вразливі або емоційно-стримані діти молодшого шкільного віку становлять групу учнів, для яких емоційна сфера є складнішою та менш стабільною, ніж у більшості їхніх ровесників. Їхня поведінка може проявлятися у двох протилежних формах – підвищеної чутливості або емоційної закритості, що ускладнює регулювання і вираження внутрішніх станів.

Емоційно-вразливі діти зазвичай швидко реагують на будь-які зміни у середовищі, гостріше переживають навіть незначні непорозуміння, зауваження чи невдачі. Вони можуть легко засмучуватися, соромитися, відчувати страх бути неприйнятими. Такі діти часто прагнуть схвалення дорослих, потребують додаткової підтримки та часу, щоб заспокоїтися після емоційного сплеску. Їхня чутливість, хоча і є цінною якістю, у шкільному середовищі іноді призводить до відчуття незахищеності та ізоляції [2].

Емоційно-стримані діти, навпаки, приховують свої почуття або не мають навичок їх відкрито висловлювати. Вони можуть здаватися байдужими, відстороненими, але за зовнішньою стриманістю нерідко приховуються глибокі переживання. Такі учні уникають контактів, доволі рідко звертаються по допомогу, важко адаптуються до нових соціальних ситуацій. Однолітки не завжди правильно інтерпретують їхню поведінку, що ускладнює встановлення дружніх стосунків.

2. Діти, які мають обмежений досвід взаємодії з ровесниками. Наприклад:

- зростали в умовах соціальної ізоляції (воєнні дії, переміщення, зміна багатьох шкіл);
- переживали часті травматичні події;
- тривалий час навчались онлайн.

Діти, які мають обмежений досвід взаємодії з ровесниками, формують особливу групу молодших школярів, чиє соціальне становлення відбувалося у нестандартних, часто несприятливих умовах. Через це їхні навички спілкування, співпраці та побудови стосунків можуть бути недостатньо сформованими або нерівномірними.

Такі діти часто зростали в обставинах, що обмежували їхній природний доступ до дитячих колективів: вимушене переміщення через воєнні події, тривале перебування у нових середовищах, часта зміна шкіл, ізоляція від звичного оточення, життя в умовах стресу чи небезпеки. Деякі з них мали досвід тривалої дистанційної освіти, що позбавило їх можливості тренувати соціальні навички у живій взаємодії. Інші переживали травматичні події – втрати, розлуки, конфлікти в сім'ї, що зменшували їхню відкритість до контактів та довіру до інших.

Унаслідок цього діти можуть почуватися невпевнено поруч із однолітками, не знати, як ініціювати розмову чи гру, уникати групових завдань або, навпаки, поводитися надто активно, намагаючись привернути увагу. Їм складніше розпізнавати соціальні сигнали, домовлятися, ділитися, враховувати правила спільної діяльності. Через нерозвинений досвід взаємодії вони часто помиляються у поведінці, що може сприйматися ровесниками як дивність чи небажання дружити [1].

Такі діти особливо потребують безпечного середовища, поступового включення в колектив та терплячої підтримки дорослих, щоб навчитися будувати позитивні, стійкі стосунки з ровесниками.

3. Діти, які пережили психологічну травму. Травматичний досвід (втрата, розлука, стрес від війни, виховання в дисфункційній сім'ї) може призводити до зниження довіри до інших, підозрілості, уникання взаємодії.

Діти молодшого шкільного віку, які пережили психологічну травму, становлять особливо чутливу категорію, оскільки їхній досвід впливає не лише на емоційну сферу, а й на поведінку, навчальну мотивацію, здатність довіряти людям та будувати стосунки. Травматичні події – це не лише воєнні дії, втрата близьких чи вимушена міграція, а й хронічний сімейний стрес, конфлікти, насилля, тривале почуття небезпеки або нестабільності.

Такі діти часто живуть у стані підвищеної настороги. Вони можуть чекати небезпеки там, де її немає, реагувати різко або непередбачувано на звичайні шкільні ситуації: гучний звук, раптове звернення, зауваження чи невдачу. У деяких з них проявляється тривожність, уникання контактів, замкнутість; у інших – імпульсивність, агресивність чи надмірна збудливість. Поведінка нерідко залежить від способу переживання травми – від «емоційного замирання» до «емоційного вибуху».

Через травматичний досвід дитині складно довіряти одноліткам і дорослим. Вона може неправильно інтерпретувати наміри інших, очікувати негативної оцінки, уникати групової роботи або конфліктувати. У навчанні такі діти часто швидко виснажуються, важко концентруються, демонструють нестійкість уваги та емоцій [3].

Важливо розуміти, що їхня поведінка – це не «каприз» чи «неслухняність», а спосіб захистити себе від внутрішнього болю. Тому їм особливо потрібні чуйність, стабільність, передбачуваність і дорослі, які допоможуть відновити відчуття безпеки та поступово повернути здатність довіряти світу і людям.

4. Діти з поведінковими або емоційними порушеннями. Наприклад, гіперактивність, тривожність, імпульсивність чи агресивні реакції можуть ускладнювати встановлення дружніх стосунків.

Діти молодшого шкільного віку з поведінковими або емоційними порушеннями становлять групу учнів, які мають труднощі з регуляцією власних емоцій і поведінки, що виявляється у нестійких реакціях, імпульсивності або труднощах у взаємодії з оточенням. Такі порушення можуть бути пов'язані як із особливостями нервової системи, так і з умовами виховання, стресовими чинниками, пережитими травмами або недостатніми навичками самоконтролю.

Характерною особливістю є те, що ці діти часто реагують надто різко на звичайні шкільні ситуації: можуть легко ображатися, швидко дратуватися, збуджуватися або, навпаки, занурюватися у стан тривоги чи емоційного «завмирання». У поведінковому аспекті це може проявлятися у порушенні правил, імпульсивних діях, небажанні виконувати завдання, конфліктах із однолітками. Деякі діти демонструють гіперактивність, інші – емоційну нестабільність, часті перепади настрою, сльозливість або невпевненість.

Такі учні часто не мають достатніх навичок розуміння своїх почуттів та керування ними. Через це вони можуть неправильно трактувати поведінку інших, реагувати надмірно або несвоєчасно, що ускладнює формування соціальних зв'язків і спричиняє непорозуміння з ровесниками.

Важливо підкреслити, що діти з поведінковими чи емоційними порушеннями не є «неслухняними» чи «проблемними» – вони лише потребують особливої уваги, структурованої підтримки, передбачуваного середовища та дорослих, які допоможуть їм навчитися розуміти себе, долати імпульсивність і поступово розвивати соціальну та емоційну компетентність.

5. Діти, позбавлені необхідної підтримки сім'ї. Недостатня увага дорослих або непослідовність у вихованні заважає дитині навчитися будувати безпечні стосунки.

Діти молодшого шкільного віку, позбавлені необхідної підтримки сім'ї, належать до групи підвищеного ризику щодо порушення соціальних зв'язків та емоційного розвитку. Їхнє середовище часто позначене нестабільністю, браком уваги, непослідовністю у вихованні або відсутністю емоційного контакту з найближчими дорослими. Це може бути наслідком різних обставин: трудової міграції батьків, сімейних конфліктів, зайнятості дорослих, низького рівня педагогічної культури, психологічної холодності, хронічних стресів у сім'ї чи навіть байдужого ставлення до потреб дитини.

У таких дітей нерідко формується почуття самотності, невпевненості та низької значущості. Вони можуть не отримувати від дорослих достатнього емоційного підкріплення, похвали, підтримки у труднощах, що є критично важливим у молодшому шкільному віці. Як наслідок, вони або надмірно прагнуть уваги будь-якою ціною, або, навпаки, звикають до емоційної замкнутості й не звертаються по допомогу навіть тоді, коли цього потребують.

У поведінці це може проявлятися у підвищеній тривожності, імпульсивності, протестних реакціях, труднощах у прийнятті правил чи вимог. Стосунки з однолітками можуть бути поверхневими, нестійкими або конфліктними, оскільки дитина не має позитивного прикладу взаємодії та емоційної підтримки з боку дорослих.

Таким дітям особливо потрібні уважні та чуйні педагоги, які здатні компенсувати брак сімейного тепла через стабільність, послідовність, підтримку й турботливе ставлення. Саме у школі вони часто отримують перший досвід безпечної взаємодії та прийняття, що стає фундаментом їхнього подальшого соціального й емоційного розвитку.

До типових проявів порушення соціальних зв'язків відносять:

- труднощі у встановленні дружніх контактів;
- часте відчуття самотності;
- сором'язливість або протестна поведінка;
- уникання групової активності;
- недовіра до однолітків і дорослих;
- недостатнє розуміння соціальних норм (правил гри, черговості, розподілу ролей тощо);
- знижена емпатійність або складнощі у розпізнаванні емоцій інших.

Що важливо пам'ятати педагогам? Діти з порушеними соціальними зв'язками не є «проблемними» – вони поранені або непомічені світом спільності. Їм потрібні чуйні дорослі, безпечне середовище, можливості поступового входження в групу й особливо – досвід теплих, підтримувальних стосунків [5].

Ось перелік найефективніших методів підтримки дітей молодшого шкільного віку з порушеними соціальними зв'язками – у зручній структурі, з короткими поясненнями і конкретними прийомами.

1. Створення безпечного та передбачуваного середовища

Дитина, яка має труднощі у стосунках, перш за все потребує відчуття стабільності.

Методи: чіткі правила та ритуали (вітання, завершення уроку, «коло дня»); доброзичливий тон, відсутність публічної критики; індивідуальні сигнали підтримки (дотик плеча, жест «я тут»).

Що дає: зниження тривожності, формування базової довіри.

2. Розвиток емоційної компетентності

Діти з порушеними соціальними зв'язками часто не вміють читати або виражати емоції.

Методи: емоційні картки (обери, що ти зараз відчуваєш); щоденник емоцій; рольові сценки «як сказати про свої почуття»; читання та обговорення казок про емоції.

Що дає: підвищує здатність до емпатії, зменшує конфліктність.

3. Ігрова терапія та терапевтичні ігри. Гра – природна мова дитини.

Методи: сюжетно-рольові ігри для відпрацювання соціальних ролей; кооперативні ігри, де важлива взаємодія (не змагання!); пісочна терапія; настільні ігри з правилами, що розвивають командну роботу.

Що дає: м'яко тренує навички співпраці, знижує агресивність.

4. Соціально-педагогічні тренінги. Короткі, структуровані вправи у групі.

Методи: «дзеркало» (повторюй рухи партнера); вправи на довіру («піймай мене», «місток підтримки»); мікрогрупові завдання («побудуйте щось разом»).

Що дає: дозволяє безпечно отримати досвід успішної взаємодії.

5. Індивідуальна увага й підтримка дорослого. Для таких дітей важливий дорослий, який «бачить» їх.

Методи: короткі індивідуальні бесіди; персональні міні-завдання («ти відповідальний за...», «покажи мені...»); підсилення позитивних проявів («я бачу, як ти стараєшся»).

Що дає: формує почуття значущості та впевненості.

6. Наставництво та «дружба в парі». Поступове введення в групу через опору на одну дитину-друга або наставника.

Методи: «партнер тижня»; «помічник» у завданнях; особлива парна активність (малювання дуєтом, збір пазла).

Що дає: знижує страх соціальних ситуацій, створює безпечний місток до групи.

7. Арттерапевтичні методи: через мистецтво легше висловити те, що важко сказати.

Методи: малювання на тему «моє місце серед інших»; колаж «який я у світі»; ліплення, казкотерапія, музикотерапія.

Що дає: допомагає емоційній розрядці й формує самоприйняття.

8. Залучення сім'ї. Без підтримки вдома прогрес буде повільнішим.

Методи: консультації для батьків, пояснення особливостей дитини; сімейні ритуали взаємодії (спільна гра, розмова дня); навчання батьків ненасильницькій комунікації.

9. Підкріплення позитивної поведінки. Акцент не на помилках, а на успіхах.

Методи: система маленьких досягнень; «дошка успіхів»; позитивний зворотний зв'язок тут і зараз.

Виокремимо низку *рекомендацій* для вчителя початкових класів щодо підтримки дітей із порушеними соціальними зв'язками. Отже:

1. Створюйте атмосферу безпеки та прийняття

Встановіть прості, чіткі та передбачувані правила, яких дотримується весь клас.

Уникайте публічної критики. Корекційні зауваження висловлюйте тихо, індивідуально. Використовуйте короткі щоденні контакти («Як ти сьогодні?») як метод формування довірливих стосунків. Поступово включайте дитину у взаємодію, починаючи з роботи в парах і малих групах.

Використовуйте м'який голос, теплий зоровий контакт, підтримувальні фрази: «Я поруч», «У тебе вийде», «Я тебе чую».

2. Забезпечуйте емоційну підтримку

Щодня намагайтесь коротко поговорити з такою дитиною: «Як ти сьогодні?», «Що тебе порадувало?».

Визнавайте та називайте її емоції: «Здається, ти засмутився. Давай подумаємо, що може допомогти».

Дозвольте дитині мати «тихе місце» в класі – куточок, де можна відпочити від шуму.

3. Поступово включайте дитину у взаємодію

Організуйте роботу в парах і малих групах, але підбирайте партнерів так, щоб уникнути ризику відторгнення.

Пропонуйте завдання, де успіх залежить від співпраці, а не змагання.

Дозуйте соціальні контакти: від коротких вправ «знайди одне спільне» до спільного проєкту.

4. Розвивайте навички емоційної та соціальної грамотності

Використовуйте емоційні картки, короткі вправи на розпізнавання почуттів.

Розігруйте прості соціальні ситуації: як попросити допомогу, як сказати «мені неприємно».

Читайте й обговорюйте казки або короткі історії, звертаючи увагу на переживання героїв.

5. Будьте «дорослим-наставником»

Показуйте власний приклад спокійної комунікації, вирішення конфліктів, взаємоповаги.

Давайте дитині маленькі доручення, що підсилюють значущість: роздати матеріали, допомогти вчителю, бути «асистентом дня».

Підкреслюйте успіхи: «Мені сподобалося, як ти сьогодні співпрацював», «Ти помітив, як інші тебе слухали?».

6. Застосовуйте ігрові та творчі методи

Використовуйте настільні кооперативні ігри, спільне малювання, вправи на командну роботу.

Запровадьте «хвилинки творчості», коли діти можуть висловити себе через малюнок чи коротку історію.

Уникайте конкуренційних змагань у присутності дітей, які гостро реагують на поразку.

7. Співпрацюйте з батьками

Підтримуйте відкритий і доброзичливий діалог. Не звинувачуйте – радьте.

Пояснюйте, як вдома можна підтримати соціальний розвиток: спільні сімейні ігри, ритуали, послідовність у правилах.

За необхідності спрямовуйте родину до шкільного психолога чи фахівця.

8. Спостерігайте та фіксуйте динаміку

Ведіть невеликі нотатки: у яких ситуаціях дитина уникає контакту, де проявляє успіхи.

Відзначаєте навіть мінімальні позитивні зрушення – це важливо для оцінки прогресу.

Обговорюйте спостереження з психологом, шукайте спільні стратегії підтримки.

9. Підтримуйте інклюзивну культуру класу

Виховуйте у дітей доброзичливість, емпатію та готовність допомагати одне одному.

Запровадьте традиції класу: «слово дня», «комплімент однокласнику», «коло довіри».

Пам'ятайте: кожна дитина має право на безпечне місце у групі.

Головний інструмент учителя – тепла увага, стабільність і віра в дитину. Регулярна підтримка, маленькі кроки й атмосфера прийняття стають тим фундаментом, на якому діти з порушеними соціальними зв'язками вчаться дружити, довіряти, співпрацювати й відкривати себе світові

Висновки. Сучасні соціальні умови (воєнні дії, переміщення, травматичні події, дистанційне навчання, нестабільність у сімейному середовищі) значно підвищують ризик порушення соціальних зв'язків у дітей молодшого шкільного віку, негативно впливаючи на їхню емоційну стабільність, комунікативні навички та здатність встановлювати міжособистісні контакти.

Діти з порушеними соціальними зв'язками є неоднорідною групою, до якої належать емоційно-вразливі або емоційно-стримані діти, учні з обмеженим досвідом спілкування, діти після психотравмувальних подій, школярі з емоційними та поведінковими порушеннями, а також діти, які не отримують достатньої сімейної підтримки. Кожна категорія має специфічні прояви та потребує індивідуально спрямованої допомоги.

Основними індикаторами порушених соціальних зв'язків є труднощі у встановленні дружніх контактів, недовіра до однолітків і дорослих, уникання групових взаємодій, сором'язливість або протестна поведінка, а також низький рівень емпатії та нерозуміння соціальних норм.

Ефективна підтримка дітей із такими труднощами потребує комплексного підходу: створення безпечного та передбачуваного освітнього середовища, розвитку емоційної компетентності, застосування ігрових і терапевтичних методів, індивідуального наставництва, побудови партнерських стосунків з родиною та розвитку інклюзивної культури класу.

Творчість виступає ключовим ресурсом у процесі відновлення соціальних зв'язків, оскільки дає можливість безпечно виразити емоції, зменшує тривожність, сприяє розвитку самоприйняття та створює умови для позитивної взаємодії в колективі.

Запропоновані у статті методи та рекомендації можуть бути використані вчителями початкових класів для системної педагогічної підтримки таких дітей, що сприятиме їхній соціальній адаптації, емоційному благополуччю та включенню у навчально-творчий процес.

Література:

1. Інклюзивне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Навчально-методичний посібник / Н. Савінова, М. Берегова, Д. Борулько. Миколаїв: видавець Торубара В.В., 2020. 114 с.